

KÜLTÜR ÇALIŞMALARI ve FEMİNİZM BAĞLAMINDA ERKEKLİK ÇALIŞMALARINA DAİR BİR LİTERATÜR ANALİZİ

Ayşem SEZER ŞANLI*

Öz

Bu çalışma, literatürde yer alan erkeklik çalışmalarına dair genel bir değerlendirme niteliğindedir. Erkeklik çalışmaları, 1960'lı yıllardan itibaren literatüre girmiştir. Bu alan, öncelikle kültür ve kimlik çalışmaları alanının açtığı olanaklardan faydalanarak geliştirilmiştir. Başlangıçta, feminizme yönelik eleştiriler taşıyan erkeklik çalışmaları, geleneksel erkekliği ele almıştır. 1970'li yıllardan itibaren, feminist dalgaların genişlemesiyle birlikte, erkeklik sorunları kadın sorunlarıyla benzer bir zeminde değerlendirilmektedir. Hegemonik erkeklik inşası, toplumsal cinsiyet etrafında tartışılmış ve cinsiyetçi toplumsal yapının erkekler üzerinde yarattığı mağduriyetler sorunsallaştırılmıştır. Bu çalışma, bu perspektiften hareketle dört ana bölümde yapılandırılmaktadır. Birinci bölümde, ataerki ve iktidar ilişkileri tartışılmaktadır. İkinci bölümde, hegemonik ve geleneksel erkeklik konuları ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, erkeklik çalışmaları alanı analiz edilmektedir. Son bölümde ise, Türkiye'de erkekler ve kadınlar açısından toplumsal cinsiyet kalıpları sorgulanmaktadır. Sonuç olarak, erkeklik çalışmaları alanının gelişmeye açık, disiplinlerarası ve dayanışmacı bir alan olarak geliştiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ataerki, Toplumsal Cinsiyet, Erkeklik, Hegemonya.

A LITERATURE ANALYSIS OF MEN'S STUDIES IN THE CONTEXT OF CULTURAL STUDIES AND FEMINISM

ABSTRACT

This study is a general evaluation of the men's studies in the literature. Men's studies have entered literature since the 1960s. This area has been developed primarily by taking advantage of the opportunities provided by the field of culture and identity studies. Initially, men's studies which have criticism of feminism addressed traditional masculinity. Since the 1970s, with the expansion of feminist waves masculinity problems are considered on a similar basis to women's problems. The construction of hegemonic masculinity has been discussed around gender, and the victimization caused by the sexist social structure has been problematized. Based on this perspective, this study is structured in four main sections. In the first chapter, patriarchy and power relations are discussed. In the second part, hegemonic and traditional masculinity issues are discussed. In the third section, the field of masculinity studies is analyzed. In the last chapter, gender stereotypes in terms of men and women in Turkey is examined. As a result, it is seen that the field of men's studies has developed as an blooming, interdisciplinary and solidarity field in literature.

Key words: Patriarchy, Gender, Masculinity, Hegemony.

Atf Bilgisi: SEZER ŞANLI, A., "Kültür Çalışmaları ve Feminizm Bağlamında Erkeklik Çalışmalarına Dair Bir Literatür Analizi", İMGELEM, 3 (5): 287-304.

Citation Information: SEZER ŞANLI, A., "A Literature Analysis of Men's Studies in the Context of Cultural Studies and Feminism", İMGELEM, 3 (5): 287-304.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Erzincan. E-posta: aysemsezer@gmail.com , ORCID Number: 0000-0002-9954-4811
Araştırma Makalesi/Research Article.

Başvuru/Received: 11.11.2019.

Kabul/Accepted: 20. 11.2019.

GİRİŞ

2000’li yıllar, Türkiye’de 1990’lı yılların feminizminin eleştirisini yapıldığı bir tarihsel döneme denk gelmektedir. Bu yıllar zarfında, Türkiye’de toplumsal cinsiyet çalışmaları hız kazanmış; kadınlığın biyolojik doğasının yanı sıra toplumsal olarak belirlenen yapısı da sorunsallaştırılmıştır.

Kadın çalışmalarının gelişmesiyle birlikte ortaya konan “toplumsal cinsiyet” olgusu, toplumsal cinsiyet ilişkilerini analiz etmede sadece kadınlara odaklanılmasının yeterli olmayacağını; ataerki yapıyı çözümlmek için erkeklik kurgusunun da araştırılması gerektiğini ortaya koymuştur. Konu ile ilgili çalışmalarda bulunan sosyal antropolog Matthew Guttman, yeni cinsiyet ve erkeklik çalışmalarında “erkeklik” kavramını birden fazla boyutta ele alarak; bu kavramın altında dört farklı alt-anlama işaret etmektedir. Bu alt-kategoriler ise, “*erkek kimliği, erkeklik, erkeksi nitelikler, erkeklik rolleri*” olarak somutlaştırılmaktadır. (Akt. Birkalan-Gedik, 2011: 126).

Bu alanlar, feminist antropolojinin öncüleri tarafından kurulan paradigma içinde formüle edilen toplumsal cinsiyet kavramının sadece “kadın” kategorisini işaret etmekten çıkarılarak, erkeklik olgusunun nasıl yaratıldığını tartışmak için de kullanıldığını göstermektedir. Erkekliğin bireylerin kişisel yaşamlarında ve kurumsal yapılardan ne anlama geldiğini; kadınlık ve erkeklik kavramlarının daha geniş bir düzlemde cinsiyet düzeni içinde birbiriyle nasıl etkileşim içinde olduğunu sorgulamaktadır (Birkalan-Gedik, 2011: 126).

Türkiye’de erkeklik konusunu ele alan ilk teorik çalışmalar, 1990’lı yıllarda geliştirilmiştir. Bu çalışmalardan birini ortaya koyan Deniz Kandiyoti, toplumun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu yapılarda, erkekliklerin nasıl biçimlendiğini ele almaktadır. Kandiyoti¹, 2000’li yılların başında farklı bir cinsel yönelim olarak ele alınabilecek transseksüeller üzerine de çalışmalarda bulunmuştur. Esasen bu çalışmaların filizlenmesiyle birlikte hem kadınlar hem erkekler hem de farklı cinsel kimlik ve yönelimlerin yaşadığı sorunların altı çizilmeye başlanmıştır. Bu üç durum, iç içe geçerek her üç farklı cinsiyet pozisyonunda da benzer mağduriyetler yaşandığının altını çizmektedir. Bu açıdan, 1990’lar ve 2000’li yıllar, toplumsal cinsiyet ve ataerki üzerinden tüm cinsel kimliklerin toplumsal sorunlarını mercek altına alan bir döneme işaret etmektedir.

---

¹ Deniz Kandiyoti, 1997 yılında "Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar"; 2003 yılında "Kültür Fragmanları" eserlerini kaleme almıştır. Ayrıca, 1990'ların ikinci yarısından itibaren, ataerki, kadın kimliği, İslam dünyasında kadının yeri, erkeklik paradoksları ve cinsiyet rolleri üzerine birçok makale yazmıştır.

Alan araştırmasına dayanan erkeklik konulu önemli bir çalışma, Serpil Sancar tarafından yapılmıştır. Kadın çalışmaları açısından önemli çalışmalar ortaya koyan Sancar, 2009 yılında “Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler” adlı çalışmasını yayınlamıştır. Sancar, bu çalışmada modern kapitalist toplumlardaki egemen cinsiyet konumlarını anlamaya yöneldiğini belirterek; temel olarak Türkiye’de kadınların mücadelesinin neden modern ve laik değerlerinin taşıyıcısı elit erkekler tarafından desteklenmediği sorusunu sormaktadır. Gülnur Acar Savran ise, “Beden Emek ve Tarih” adlı çalışmasında, sınıf ilişkilerinden hareketle toplumsal cinsiyet kavramını tartışmaktadır. Savran², eserinde toplumsal cinsiyeti şu şekilde ele almakta idi: “*Toplumsal cinsiyet kavramı, 1970’lerde ilk kullanılmaya başlandığında, dişi ve eril olmayı belirleyen cinsiyetten farklı ve onunla karşıtlığı içinde tanımlanmış bir kavram olarak tanımlanmış ve cinsiyet rollerinin toplumsal dönüşüme açık davranış ve varoluş biçimlerini ifade eder.*”

Erkeklik çalışmaları, her şeyden önce disiplinler arası bir çalışma gerektirmektedir. Sosyoloji, psikoloji, kadın çalışmaları, tarih, antropoloji gibi birçok alandan beslenen erkeklik çalışmaları, ilk olarak ataerkil sistemin eleştirisine odaklanmaktadır. Toplumların ataerkil toplumlar olduğu ön kabulünden yola çıkan bu çalışma alanı, eril sistemin nasıl kurgulandığı sorusu üzerine odaklanmakta; bu sistemin tarihsel izlerini sürmektedir. Erkeklik çalışmaları, özellikle 1960’lı yıllardan itibaren gelişen kültür/kimlik çalışmaları içerisinde önemli bir alt araştırma alanını oluşturmaktadır.

1. Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri

Ataerki kavramı, eril iktidarı simgeleyen bir kavramdır. Eş anlamlısı olarak kullanılan pederşahi ya da ataerkil toplumlar, son sözü erkeklerin söylediği, nüfuzun erkeklerde olduğu baskın toplumları nitelemektedir. Bu kavram, tarihsel olarak kapitalizmin henüz tarih sahnesine çıkmadığı feodal; hatta ilkel dönemlerde de kullanılmaktadır. Ataerkil yapılarda, erkek bireylerin kadın bireyler üzerinde baskın bir egemenlik ve itaat ilişkisi kurdukları görülmektedir. Bu itaat, hem biyolojik hem toplumsal hem de kişilerarası düzlemde işlemektedir. Bu bağlamda, ataerkil toplumlarda eşitsizlik kendiliğinden işleyen bir doğal düzen halini almaktadır. Ataerki, 1990’lı yıllardan itibaren yanına toplumsal cinsiyet kavramını da eklemiştir; bu iki kavram feminist literatürün yaygın olarak işledikleri temel kavramlar halini almıştır (Öztürk, 2000: 72).

² Ayrıntılı bilgi için bkz: Acar-Savran, G. (2009). *Beden Emek Tarih*, İstanbul: Kanat Kitap, ss: 233-234.

Kuramsal alana baktığımızda, 17. yüzyılda siyaset bilimciler Thomas Hobbes, John Locke gibi sözleşme kuramcılarının arasında süregelen tartışmalarda ataerki kavramının kullandığını görmekteyiz. Bunu takiben, klasik ekonomi politik geleneğine bağlı olan Adam Smith ataerki kavramına çalışmalarında referans vermektedir. Sosyalist düşünürler olan Karl Marks ve Friedrich Engels (1996; 2010) ise çalışmalarında, ataerki kavramını aile tiplerinden hareketle sorunsallaştırmış ve üretim ilişkileri analizi çerçevesinde tartışmışlardır (Engels, 2010).

Ataerkinin esasen, “babanın egemenliği”ne dayanan yapıları ifade etmek için kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK) sözcüğü, “*soyda temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden topluluk düzeni*” olarak tanımlamaktadır. Sözcük aynı zamanda, “*pater (baba) ve archie (yönetim) sözcüklerinin birleşmesinden oluşur*” (Öztürk, 2000: 77). Ancak bu tanım, genellikle dünyanın kapitalist ekonomiyi henüz deneyimlemediği bir tarihsellik içinde anlam kazanmaktadır. Örneğin, feodal toplumda hâkim olan kişiler mirası, cinselliği ve evliliği denetleyen babalardan oluşmaktadır. Babalar, özel ve kamusal alanı birbirine bağlarlar. Aile babasına, kendi altındakilere sınırsız bir güç kullanma yetkisi verilmiştir. Onları kendi çıkarları ya da mülkünün çıkarları için kullanabilir, çocuklarının ne yapacağına, iş bölümüne ve evliliğine karar verir (Öztürk, 2000: 77; Engels, 2010).

Kapitalist dönemde ataerki, farklı kuramcılar tarafından farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. 17. Yüzyıl liberal düşüncesinin temsilcilerinden olan John Locke, ataerki konusunda bir paradigma değişimini temsil eder. Kapitalizmin kuramsal altyapısını hazırlayan liberalizm, eski toplumsal ve dayanışmacı bağların yerine özgür ve akılcı bireylerden oluşan bir dünya resmetmektedir. Toplumsal sözleşme ile bireysel ve akılcı seçim anlayışı, aile bağlarıyla kurulan kutsallıkların yerini alır. Locke, ataerki egemenliği, kadınlar için bazı hakları tanımlayarak sınırlandırmıştır. Ancak, kadınlara bir alan açılması, onların erkeklere eşitlendiği anlamına gelmemektedir (Öztürk, 2000: 77). Neticede, ataerki örtülü şekilde kutsanmış ve bu süreçten sonra da erkek egemen bakış açısı modern dünyada kendisini devam ettirmiştir.

Ataerkillik kavramı, klasik ekonomi politikçiler tarafından da ele alınmaktadır. Buna göre, Adam Smith yazılarında çocukları “köle” babaları ise “*efendi*” olarak kurgulayarak ataerki düzenin devamını savunmuştur. Daha sonraki süreçte, Karl Marks ve Friedrich Engels ataerki üretim biçimi analizi yapmışlardır. Ataerki karakterdeki ailede, mülkiyet sahipliği babanın hakkıdır. Buna ek olarak, bütün bir üretim ilişkileri de babanın onayına göre

şekillenmektedir. Yönetim işi sadece erkeklerin hakkıdır. Marks ve Engels, kadın ve çocuk işçiliğine yönelik de analizler geliştirerek, ataerki sistemin özüne yönelik sorgulamalarda bulunmuşlardır. Ataerki ilişkiler, son kertede, burjuvazinin eski değerleri aşındırarak yerine kendi özgül tarzlarını koyduğu eski topluma ait kalıntılar olarak görülmüşlerdir (Engels & Marks, 1996: 100; Engels, 2010).

Ataerki ve eril tahakküm birbirini besleyen, iç içe geçmiş iki kavrama işaret eder. Ataerki sistemin kurumsal yapıları, erkeklik değerleri üzerinden işlerlik kazanmaktadır. Sosyolog Pierre Bourdieu, liberal ve neo liberal dönemlerde tüm total kurumsal yapıların erkeklikle ilişkilendiğini belirtmektedir. Bourdieu (2014: 71), erkekliği şu şekilde ifade eder: *“Erkeklik, diğer erkeklerin önünde ve onlar için, kadınlığa karşıt olarak ve her şeyden önce kişinin kendi içindeki bir tür dışıl korkusu içinde inşa edilmiştir.”*

Feministler ataerki kavramını eşitsiz cinsiyet ilişkilerini nitелеmek amacıyla kullanmışlardır. Burada, erkek otoritesi yine temel alınır; ancak aileye ve kadının hane içi üretim süreçlerine de referans verilir. Kadınlar bu sistemi, “erkek egemenliği sistemi” olarak değerlendirmektedirler. Bu sistem, erkeğin kadını tahakküm altına alması üzerinden işlemektedir. Kavramın feminist düşüncedeki ilk kullanımına, Fabian Kadınlar Grubu, Vera Brittain ve Virginia Woolf gibi erken dönem feministlerde rastlanmaktadır (Öztürk, 2000: 88).

Daha sonra radikal feministler de, ataerki kavramını geliştirmişlerdir. Radikal feministler için, baş düşman erkeklerdir ve feminist mücadele ataerkiye yönelik verilmektedir. Aile, bu anlamda toplumun aynasıdır ve en küçük birimdir. Ataerki sistem, evlilik ve aile üzerinden, cinsiyete dayalı işbölümü yoluyla muhafaza edilmektedir. Ataerki, bu bağlamda, kadınların üreme yetkisi üzerinden konumlanır. Ataerki, kadınların cinselliğini bastırarak kendisini üretmektedir. Evlilik kurumunun tüm ritüelleri ve gelenekler ataerki sistemi kuvvetlendirmeye yarar (Öztürk, 2000: 90).

Marks, kadınların toplumdaki ikincil konumunun, sınıflı toplumların ortadan kalkmasıyla kendiliğinden yok olacağını düşünmektedir. Marks, bu bağlamda ataerki ve erkek üstünlüğünü burjuva ekonomisi üzerinden usamlamaktadır. Ataerki bir kurum olarak, kapitalist toplumun bir aracıdır ve ona hizmet etmektedir (Engels & Marks, 1996: 150). Daha sonra, Marksist feministler bu analizler üzerinden yola çıkarak ataerki kavramını farklı perspektiflerden geliştirmişlerdir.

Ataerkillik, iktidar ile erkeklik olgusunun arasında bağ oluşturan anahtar bir kavramdır. Ataerkil toplumsal düzen, temel erkeklik değerlerini içinden doğurmaktadır. “*Erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl duyup, düşünüp, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamıdır*” (Atay’dan Aktaran Kepekçi, 2012: 74). Buna göre, erkeklerin belli özelliklerle ele alınmak zorundadır. Bunlar: “*tüm kadınsı davranış ve özelliklerden kaçınma; başarı, statü kazanımı ve ekmeğini kazanma yetkinliği; güç, güven ve bağımsızlık; saldırganlık, şiddet ve cesarettir*” (Atay’dan Aktaran Kepekçi, 2012: 74).

Erkeklik değerleri, duygusallıkla asla bağdaşmaz. Duygusallığı kadına öteleyen ataerkil yapı, erkeklere duygularını dışa vurmamayı vaz eder. Öyle ki, erkekler arası ilişkilerden birbirine dokunarak iletişim kurmak bile başka anlamlara gelebilmektedir. Erkeğin beden diline farklı anlamlar yükleyen erkeklik durumu, kaçınılmaz olarak homofobi ile bütünleşir (Oktan, 2008: 155). Homofobi, “*eşcinseller, lezbiyenler, biseksüeller ve transseksüeller hakkında olumsuz anlamlar taşıyan yargılardır*” (Oktan, 2008: 155). Erkeklik ise, homofobik bir duygu durumudur ve sadece eril erkeklik hissiyatı ile anlam kazanmaktadır.

Ataerki, erkeklik değerlerini üreten sistem olarak farklı cinsel yönelimlerin var olabileceğini inkârı üzerine temellenmektedir. Buna göre, eşcinsellik, biseksüellik ya da travestilik bir erkeğin var gücüyle kınamasını gerektiren cinsellik pozisyonlarıdır. Bir erkek, yalnızca heteroseksüel bir kişi olarak sağlıklı bir birey olabilir ve toplumsal değer kazanır (Bozdemir ve Özcan, 2011: 3; Baird, 2004). Bu toplumsal değer ise, hegemonik erkekliğin kurulması için elzem bir durumu ifadelendirmektedir.

2. Eril Tahakküm ve Hegemonik Erkeklik

Erkeklik, üst başlıkta değerlendirilen farklı cinsel kimlik ve yönelim türlerine mesafe almayı gerektirmektedir. Erkeklik alanı, çoğu zaman cinsel yönelimi farklı olan kişilerden nefret etmeyi gerektirecek kadar genişlemektedir. Erkeklik, kendisini heteroseksüel çizgiye uymayanlar üzerinden tanımlamaktadır. Katıksız ve sorunsuz bir erkeklik için, erkekliğin karşıtlarının net bir biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Dolayısıyla katılık, dayanıklılık, fiziksel yeterlilik, hissizlik gibi temel durumlar üzerinden şekillenen erkeklik, hegemonik bir iktidar biçimi olarak kurgulanmaktadır (Oktan, 2008: 155).

Modern erkeklik, hiçbir biçimde zayıflığa izin vermez. Erkek birey, ana rahmine düştüğü andan itibaren ataerkil sistem onu biçimlendirmeye başlar. Ataerkiyle donanan toplumsallık, erkeğe ait nitelikleri kodlayarak bunları her bir sağlıklı erkek bireye aktarır. Çeşitli davranış

kodlarını erkeklerin içselleştirilmesi sürecinde üreten ataerkil sistem, bu davranışları olabildiğince doğal ve beklenen yapılar olarak yansıtır. Erkeğe yakışan ve yakışmayan davranış biçimleri belirlenir. Bu edimler, tekrar yoluyla içselleştirilir ve “normal” davranışlar olarak benimsenir (Oktan, 2008: 155). Erkeklik, öncelikle belli başlı biyolojik özellikler gerektirmektedir. Bunlar, kişilerin üreme yoluyla kazandığı yapıdır. Ancak, erkekliğin eylem ve davranışlarla ilgili boyutu toplumsal inşa sürecinde belirlenir. Burada öncelikle, biyolojik olarak erkek olarak doğan birey belli yeterlik, yetenek ve davranış biçimlerini doğallaştırarak kabullenir. Daha sonra, bu formları toplumdaki diğer insanlara da en doğal yollarla sunar. Bu aşamada, kadınlar ve erkeklerden oluşan toplumda karmaşık bir ilişkiler sistemi kurulur.

Öte yandan, erkekliğin doğuştan itibaren nasıl kurgulandığını anlamak için ataerki ile erkeklik arasındaki bağa vurgu yapmak gerekmektedir. Bir erkeğin doğar doğmaz iletişime geçtiği kişi annesidir. Ancak erkek çocuk, edineceği tüm rolleri baba kimliğinden öğrenmektedir. Ataerkil yapı, tüm toplumu kuşatır. Bu yapının içerisinde, kurgulanan erkeklik varoluşuna ait birçok eylem ve istek bulunmaktadır. Semboller, arzular, davranış ve kodlardan oluşan bu yapılara, “erkekliğin parçacıkları” denilebilir. Bu parçacık, ataerki tarafından dayatılmaktadır. Devletin eril karakteri, sünnet, askerlik ve ataerkil aile yapıları erkekliğin bu parçacıkları içselleştirme sürecinde hayati önem kazanır. Bu hiyerarşik ilişkiler, mücadeleyi, cesareti ve soğukkanlılığı gerektirmektedir (Demren, 2008: 73). Sosyolog Pınar Selek (Akt. Kepekçi, 1990: 71), Türk toplumunda erkekliğin tescil edildiği dört temel düzey olduğunu belirtmektedir. Bunlar: “*sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik*” olarak sıralanmaktadır. Her bir düzey, mükemmel erkekliğin inşasına giden yolun temel taşlarını döşemektedir.

Özellikle askerlik kurumu, geleneksel toplumlarda erkekliğin oluşumunda kritik bir rol oynamaktadır. Askerlik, keyfi iktidarın en yoğun şekliyle içselleştirildiği kurumdur. Erkekler bu ortamda keyfi davranışlara maruz kalırlar ve diğer erkeklerin farklı tutumlarıyla karşı karşıya kalırlar. Ancak, erkekler ataerkil sistem içerisinde kadınlar gibi baskılanmış değillerdir. Erkeklerin görel bir özgürlüğü varsayılmaktadır. Önemli olan, erkeklerin kendi aralarında kurdukları ahlakilik ve erkeklerin bu etik sistemin istediği erkeklik biçimine uymalarıdır (Demren, 2008: 74).

Erkeklik, toplumun hiyerarşik ve geleneksel yapılanmasının en önemli parçasıdır. Bu parça üzerinden toplum içerisinde kültürel, ideolojik ve siyasal olguların devamlılığı sağlanmaktadır. Erkek olmak, kadınlıkla bağlantısı olan her şeyin toptan reddini gerektirmektedir. Reddetmeyenler ise “efemine” olarak kodlanmaktadır. Buna göre

efemine olmamak, pasifliği, doğallığı ve rahatlığı içeremez. Gilmore'e göre (Akt. Kepekçi, 1990: 75), erkekliği belirleyen üç temel ölçüt vardır. Bunlar: *“bir kadını hamile bırakmak, kendisine bağımlı olanları tehlikelerden korumak, hısum ve akrabalarını geçindirebilmek”* olarak sıralandırılır. Buna göre, erkeğin koruyup kollayan geleneksel doğası ve cesareti bu kriterlerde anlam kazanmaktadır.

Erkekliğin toplumsal anlamını kazanabilmesi içinse, “şeref” duygusuyla taçlanması gerekmektedir. Erkeklik çocuklukta sünnet ettirme, yetişkinlikte askerlik gibi uygulamalarla savunmacı değerleri aşmaktadır. Özellikle, savaş olgusu erkekliğin tüm yaşam alanını kuşatmaktadır. Bu olguyu içselleştirmek için erkekler, zorlu sınavlara maruz bırakılırlar. Rekabet ve kişisel savaş ortamı erkekliğin temel malzemesi haline gelir (Kepekçi, 1990: 75).

Erkekliğin ideal ve hegemonik formları vardır. İdeal olan, çoğu zaman ulaşılmak istenendir. Elbette ideallik ölçütü, bireysel ve toplumsal kriterlere özgülenerak belirlenir ve değişkenlik gösterir. Buna göre, ideal erkeklik, muğlak bir anlam barındırmaktadır. Buna karşılık, “hegemonik erkelik”, belirli koşullar ve varsayımlar altında değişmez. O kültürel alan içerisindeki erkeklikleri mutlak surette etkisi altına alır. Örneğin, Türkiye’de bir hegemonik erkeklik inşasını değerlendirmek istersek şu özellikleri sayabiliriz: *“atına, avradına, silahına düşkün, maço, namusuna söz ettirmeyen ve delikanlı”* (Demren, 2008: 76).

Hegemonik erkekliği kavramlaştıran Connell'e göre, bir toplumda mücadele içerisinde olan farklı erkeklik biçimleri arasında hegemonya kuran erkeklik, hegemonik erkekliktir. Bu erkeklik biçimi, yeri geldiğinde şiddet biçimlerini kullanarak diğer erkek kimliklerini kendisine tabi kılmaya mecburdur. Ataerki ilişkilerin sürdürülmesinde hegemonik erkeklik temel bir rol oynamaktadır. Aslında bu erkeklik hem diğer erkeklik biçimleri üzerinde hem de kadınlık üzerinde kuşatıcı rol oynamaktadır. Erkeklik bu minvalde, bedensel özelliklerden çok fantezi bir kurgulanma şeklidir. Hegemonik erkeklik, kendi ötekisini eşcinseller ve kadınlar üzerinden kurmaktadır (Oktan, 2008: 155).

Erkeklik şiddetine en çok maruz kalanlar ise büyük ölçüde erkeklerdir. Hegemonik erkeklik, hep tekrarlanan ve sistem tarafından sürekli onaylanan bir yapıdır. Sürdürülebilir olabilmesi bu erkeklik biçimiyle özdeşleşen davranış kalıpları ve ritüelleri yaygınlaştırma gerekir. Erkeklik söz konusu ise, sadece doğuştan gelen biyolojik erkeklik nitelikleri tek başına yeterli olamaz. Erkekliğin inşasında, toplumsal içselleştirme kaçınılmazdır.

Hegemonik erkeklik, toplumsal baskıyı meşrulaştıran erkeklik formunun üretilmesiyle ilgili bir süreçtir. Bu üretim, sürekli yenilenerek devam ettirilmelidir. Bu erkeklik formu, erkeği

efendi kadını köle olarak sembolize etmektedir. Tahakkümün doğası erkekten kadına doğru kurgulanmaktadır. İdealize edilen hegemonik erkeklik, evden sokağa, kamusalda özele toplumun tüm hücrelerini kuşatmaktadır. Ancak hegemonik erkeklik, belirli bir mücadeleye ve o mücadele sonucunda gelecek olan değişime de açıktır. Bu kavram, erkeklerin ellerinde buldukları bir imaj setini tasvir ettiğinden, aslında bulunulan tarihe ve mekâna göre de farklılıklar gösterebilir. O nedenle, erkeklik tek biçimli form olarak değerlendirilemez. Erkekliği biyolojik temelli, indirgemeci ve özcü olarak ele alan yaklaşımların karşısında erkekliğin sosyolojisini kurmaya yönelik yeni yaklaşımlar oluşturulmuştur. Bu çalışmaların anahtar kavramlarını da eril tahakküm ve hegemonik erkeklik oluşturmaktadır (Kepekçi, 2012: 76).

3. Erkeklik Çalışmaları

Toplumsal hareketler alanı içerisinde yeni toplumsal hareketler yaklaşımları 1960'lı yıllardan itibaren ortaya atılmıştır. Bu alan içerisinde, feminist hareketler de kendilerini büyük bir alan açarak ikinci ve üçüncü dalga feminizmler hem Batı Avrupa'da hem de Amerika'da büyük gelişim göstermektedir (Gökırmak, 2012: 173). Erkeklik çalışmalarının, ilk olarak Amerika'da ortaya çıktığı görülmektedir. Batı'da ikinci dalga feminizmin de geliştiği bir dönem olan 1960'lar ve 70'ler, aynı zamanda erkeklik çalışmalarının da yeni yeni filizlendiği bir dönemdir. Bu çalışmaların itici gücünü, Amerika'nın Vietnam'la savaşı oluşturmaktadır. Savaş, eril bir dünyayı niteleyen bir sosyal olgudur ve Amerikan toplumu bu dönemde geleneksel eril değerlerin ve savaşçı erkeklik kurgusunun yeniden canlandırılmasına ihtiyaç duymaktadır. Amerikan kadın hareketi ise, bu erkeklik kurgusuna tepki ortaya koymaktadır. Bu ortamda, erkeklik çalışmaları hegemonik erkekliğin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. (Kepekçi, 2012: 60)

Savaş, cinsler arasındaki sınırları belirleyen, erkek olanı olmayandan ayıran bir turnusol kâğıdı işlevi görmekte idi. Bu süreç sonunda farklı erkeklik yaklaşımları ön plana çıkmıştır. Örneğin, geleneksel erkeklik rollerinin erkekleri de sıkıntıya soktuğu; ancak klasik feminist yaklaşımların sıkıntıya dolaylı olarak neden olduğu tartışılmaktadır. Çünkü feminizm erkekleri avantajlı ve üstün olan cinsiyet, kadını ise dışlanmış ikincil cinsiyet olarak sorunsallaştırıyordu. Bu sebeple, başlangıçta erkeklik çalışmaları feminizm karşıtlığı üzerinden yol açmıştır. Ancak süreç içerisinde, feminizm ve erkeklik çalışmaları arasında paralellikler kurulmuş, iki çalışma alanı da eleştirilerini toplumsal cinsiyet ve ataerki üzerine yöneltmişlerdir (Kepekçi, 2012: 62).

Öncelikle, erkekliği sorunsallaştırmanın feminist kuramın çalışma alanını genişlettiğini belirtmek gerekir (Bozok, 2009: 434). Çünkü ataerkil egemenlik ilişkileri hem kadın hem de erkek tarafından kurgulanan roller üzerinden işlediğinden her iki tartışma alanı birbirini besleyecek niteliktedir. Feminizm erkek egemenliğini hedef alır ve erkek egemenliğinin esas failleri erkeklerdir. Bu anlamda, feminizm ve erkeklik çalışmaları alanını kapsayan farklı yaklaşımlar zaman zaman uzlaşmakta zaman zaman ise çatışmaktadır.

Örneğin, “erkekçilik”, doğrudan doğruya feminizm karşıtlığını ve erkek egemenliğini meşrulaştırma çabasıdır. Buna göre, kadınlar ve erkekler fitrata bağlı olarak son derece farklı yaratılmışlardır. Bu, bir yazgıdır ve sorgulanamaz. Cinsiyet rollerinin dağılımı biyolojik bir kaddedir ve bu kadere boyun eğmek gerekmektedir. Elbette kadınlık ve erkeklik doğası gereği sadece iki cinsel kimliği normal sınırlar içinde değerlendirir, heteroseksüellik sağlıklı olan duruma işaret etmektedir. Erkekçilik, bu bağlamda ataerkil sistemin bağrında yeşeren bir eğilim olarak görülmektedir (Bozok, 2009: 434).

Öte yandan, “erkek kurtuluşçu” yaklaşım, ataerkil yapının erkeklere ve kadınlara eş oranda zarar veren bir sistem olduğu üzerinde odaklanmaktadır. Hem kadınlar hem erkekler ataerkil sistemin kurbanları olarak, sistemin kendilerinden bekledikleri rolleri oynamaktadırlar. Örneğin erkekler, bu sistemde duygusallıktan uzaklaşmakta, öfkeli bir yapı kazanmakta ve şiddet tekeline elinde bulunduran cins haline gelmektedirler. Bu süreç, kimi erkek bireylerde ruhsal iyilik halinin bozulmasına kadar varabilmektedir. Farrell ve Goldberg’e göre (Aktaran Kepekçi, 2012: 67), “erkek kurtuluşçu” yaklaşım, esasen ataerkil sistemi eleştirir; ancak feminizm gibi kadınların sorunlarına odaklanmaktan ziyade erkeklerin ödediği bedellere üzerinde çalışmaktadır.

Erkeklik incelemelerindeki hâkim yaklaşım olan “hegemonik erkeklik kuramı”nda ise, ana vurgu erkek egemenliğinin toplumsal inşasına yöneliktir. Ataerkil toplumsal ilişkiler içerisinde erkekliğin deneyimlenmesi ve bu deneyimleme sürecinde yaşanan sorunlar ele alınmaktadır.

Erkeklik çalışmalarında son dönemde yapılan bir kavramsallaştırma da “post-modern erkeklik”tir. Modernizm, “erkeklik” kavramının içini kendi istediği biçimde doldurmaktadır. Yaşadığımız “post” modern dönem ise, “modern erkeklik” kurgusuna karşı bir tehdit oluşturmakta ve yeni bir erkeklik inşa etmektedir. Kadınların feminist karakterli aktivizmleri, kamusal ve özel alanın sınırlarını muğlaklaştırmış; kadının özel alanın efendisi olduğu anlayışını sorgulamaya açmıştır. Bu sorgulama, erkekleri kamusal alanın biricik özneleri

olarak kurgulayan modern anlayışı temelden sarsmıştır. Bu yıkım, erkekliğin özelliklerini de muğlaklaştırmış; yeni ve “post” bir erkeklik ihtiyacını açığa çıkarmıştır. Post-modern dönemin üretim ilişkileri erkeğin kadın karşısındaki avantajlarını ortadan kaldırmıştır. Bu “post” dönemde, erkekler bocalamakta, bu esnek üretim süreçlerine ve toplum yapılanmasına uyum sağlayamamaktadırlar. Bu bağlamda, klasik erkeklik kuruluşlarının hepsinin altı oyulmuş ve yeni bir erkeklik inşası kaçınılmaz olmuştur (Uçan, 2012:7).

Uygarlık tarihine bakıldığında, avcı-toplayıcı dönemde erkekler ve kadınların toplumsal olarak eşit ve özgür iki birey olduğu varsayılmaktadır. Bu dönem, insanlığın şiddetten uzan olduğu, toplumsal rekabetin henüz açığa çıkmadığı ve doğal düzenin egemen olduğu bir barış ve uzlaşma dönemidir. Ancak, toprağı ekip biçmeye başlayan ve tarım toplumunu inşa eden insanlık, erkeğin hem toprak hem de kadın üzerinde hâkimiyet kurduğu bir döneme ilerlemiştir. Bu dönemde, toplumsal barış ve uzlaşma bozulmuş, kadın erkeğin kölesi haline gelmiştir. Bu durumda, toplum erkeğin ezdiği kadının ezildiği eşitsizlikçi bir yapı kazanmıştır (Uçan, 2012:7).

Modern toplumda ise, erkeklik emek üzerinden yeniden tanımlanmış ve “eve ekmek getirme” misyonu toplumsal olarak kutsanmıştır. Buna göre “eğer bir adamın işi yoksa o bir erkek olmaktan daha az bir şeyi ifade ed(er)” (Akt. Uçan, 2006: 65). 19. yüzyıl ve sonrasındaki modernite kapitalist piyasa ilişkilerine uygun bir toplumsal formasyon üretmektedir. Modern toplum, insan ilişkilerinin metalar arası ilişkilere dönüştüğü ve insanların birbirlerine yabancılaştıkları bir endüstri toplumu haline gelmiştir (Şan ve Hira, 2007: 325). Bir kültür endüstrisi toplumu olan bu toplumda, insan ilişkilerinin yabancılaşması kadın erkek ilişkilerinde de bir yozlaşmaya sebebiyet vermektedir.

Modern ve rasyonel erkek, kendi iş durumunu piyasa koşullarına göre ayarlamakta ve bu koşullar içerisinde yabancılaşmış bir varoluşa indirgenmektedir. Pazar ilişkileri içinde savrulan erkek, kendisinin amansız bir rekabetin içinde bulunmaktadır. Kamusallıkla donanan erkeğin karşısında ise kadın, özel alan içerisine zincirlenmiş bir haldedir. Bu dönem, erkeğin kamusal manevralarının alabildiğine önünü açan ve erkeğe tam bir serbestiyet tanıyan bir dönemdir. Kadın ise, özel alandaki temel annelik ve ev kadınlığı varoluşuna indirgenmiş konumda yer almaktadır (Acar-Savran, 2002: 257).

Post-modern dönemde ise, modern erkeğin konumlanması daha muğlak bir konuma yerleştirilmiştir. Sistemin erkeklerden ve kadınlardan ne beklediğinin sınırları gri çizgilerle çekilmiştir. Post modern toplum, kadın ya da erkek olsun hiçbir özneye sabit bir kimlik

vermemektedir. Yönünü bulamayan kadın ver erkelerden oluşan bu toplumda, esneklik bir insani temel olarak kutsanmaktadır. Post modern iktidar üzerine çalışan sosyolog Michel de Foucault'a göre (2005), "...öznellik, toplumsal iktidar ilişkileri tarafından insanlara dışarıdan empoze edilen bir kurguydu." Sabit bir öznellik kimliğinin olmadığı bu post modern süreçte, Erkeklik pozisyonları, bu şekilde farklı illüzyonlara tabi kılınmaktadır. Görüldüğü gibi, modern ve post-modern tarihsel dönemler üzerinden kurgulanan modern ve post-modern erkeklikler, feminizm ve erkeklik çalışmaları arasındaki salınımın yönünü de tayin etmektedir.

Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, 1960'lardan sonra erkeklik çalışmalarının hız kazandığı görülmektedir. Eril kriterlerin sorgulamaya başlandığı bu süreçte, erkekler tarafından bir dizi konferanslar düzenlenmiştir. "Profeminist" olarak adlandırdıkları bu yaklaşımla erkeklik çalışmaları, liberal ve radikal feminizmler ile bağ oluşturmuşlardır. Kadınların oy hakkı mücadelesi gibi birçok farklı başlıkta başlattıkları aktivizm, bu dönemde kendilerini Profeminist olarak niteleyen erkeklerden büyük destek görmüştür (Kepekçi, 2012: 67).

Türkiye'de ise, kadınların farklı aktivizmlerine destek olarak örgütlenen erkek çalışma grupları giderek artmaktadır. Türkiye'de "Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi"nin kuruluş süreci bu başlıkta önem kazanmaktadır. Kısaca BEDİ olarak adlandırılan bu grup, ülkemizde 2008 yılında cinsel saldırıya uğrayan ve ardından öldürülen İtalya'lı Pippa Bacca'nın akıbetini protesto etmişlerdir. Bu süreçte, erkeklik çalışmaları üzerine aktif örgütlenme süreci hızlanmış; akademik çalışmalar da hız kazanmıştır. Bu ekibin içerisinde yer alan oluşumlardan "Rahatsız Erkekler" grubu, erkeklik durumuna özgü temel yapısal sorunları sanal ortamda kurdukları platformlarda tartışmaktadırlar (Kepekçi, 2012: 67).

"Erkek Muhabbeti" adlı bir diğer aktif grup, "Erkekler Erkekliklerini Sorguluyor" adlı bir atölye çalışmasına girişmiş; erkeklerin erkekliği kadın hareketinin de ve deneyimlerinden beslenen bir perspektifle sorgulamasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Bu platform, ayrıca erkeklik çalışmaları için literatürdeki kaynakları derlemektedir (Cumhuriyet gazetesi, 2012).

4. Türkiye'de Cinsiyet Halleri

Türkiye'de feminist çalışmaları ve erkeklik çalışmalarını karşılıklı etkileşim üzerinden ve iktidar ilişkileriyle birlikte analiz etmek gerekir. Erken dönem Cumhuriyet tarihi, *modern* adı altında kadın ve erkeğe birtakım roller atfederek örnek yurttaşlar yaratmak istemiştir. Ancak,

bireyler kendi değerleriyle örtüşen kadınlık ve erkeklik rolleri konumlandırmışlar, bu sebeple farklı kadınlık ve erkeklik türleri ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de cinsiyet kategorilerin nasıl belirlendiğini anlamak, iktidarın nasıl işlediğini analiz etmeyi gerekli kılmaktadır. Cumhuriyetin kuruluş dönemi, temel kadınlık ve erkeklik değerlerinin yeniden inşa edildiği bir süreci niteler. Bu süreçte, Batılılaşmanın araçları ve modernleşme projesinin en önemli neferleri olarak görülen kadınlar, birçok yasal kazanımla erkeğin gerisinde kalan konumlarını iyileştirmişlerdir (Gelgeç Bakacak, 2009: 632). Sosyolog Nil Mutluer (2008: 16), bu yeni dönemi şu şekilde ifade etmektedir: “*Modernist Kemalist anlayışla beslenen Müslümanlık, militarizm ve heteronormativite yeni Cumhuriyetin temel değerlerini oluşturarak kadınlık ve erkeklik değerlerini bunlar üzerinden formüle etmiştir.*”

Cumhuriyet tarihinde erkek egemen “heteronormatif” değerler, yasaklarla oluşturulan ilişkiler içerisinde belirlenmiştir. İdeal yurttaşlar olarak kadın ve erkekler, denetim mekanizmalarının hiyerarşisi içerisinde yer almışlardır. Modernleşme, erkekleri esas özneler olarak konumlandırmaktadır. Kadınlık ve doğurganlık ise, masumiyet ve heteroseksüellikle birlikte yeni dönemin temel ahlaki değerlerini oluşturmuştur. Kemalist reformlar, kadını erkekle eşitlemek için yola çıkmış gibi görünse de özü itibarıyla kadınlara erkek egemen bir anlayış çerçevesinden yaklaştığından alanı bir anlamda erkekleştirmiştir (Mutluer, 2008: 19).

Kemalist ülkü, “Kurtuluş ve Kuruluş ideolojisi” çerçevesinde, toplumu militer bir şekilde yapılandırmaktadır. Bu bağlamda, cinsiyet hiyerarşisi güçlendirilerek kadın ve erkeklere bu anlayışa paralel roller biçilmiştir. Kadın, fedakâr rolleriyle kutsanmış; üretken ve namuslu bir karakterde sembolize edilmiştir. Erkeğe yüklenen roller ise, Kandiyoti’ye göre (1997: 50), “*Atatürk’ün sivil ve askeri üniformalı resimlerinde*” sembolize edilmektedir.

Cumhuriyet erkekliği kadın bedeni üzerinden kurmaktadır. Kırsal alandaki erkek tipi geri kalmış erkek tipi olarak ifade edilirken, modern erkek şehirde kendisine modern bir kadının eşlik ettiği erkek olarak yüceltilmiştir. Örneğin, erkek vatanını korumak için yapması gereken askerlik vazifesinden şeref duymalıdır. Heteroseksüel erkekler sağlam, eşcinsel erkekler askerlik alanında çürük olarak ifade edilmiş ve askerlik toplumda önemli bir kutsal olarak yüceltilmiştir (Mutluer, 2008: 20).

Ulus devlet, cinselliğin kontrolünü de kendisine vazife edinmektedir. “Namus” kavramı, kadın ve erkek özneler için farklı anlamlarla donatılmış, her yurttaştan bu anlam doğrultusunda davranmaları beklenmiştir. Örneğin, erkeklik değerleri açısından namus temiz

ve dürüst bir insan modelini ifade etmekteyken; kadının namusu cinsellik ve sadakat dolayımında ele alınmaktadır (Mutluer, 2008: 22).

Türkiye’de kadınlık ve erkeklik çalışmalarını ve rollerini algılayabilmek için *namussallaştırma* kavramını ele almak gerekmektedir. Buna göre, klasik kadınlık ve erkeklik tiplerinin dışına çıkmaya çalışan, iktidarın biçimlendirdiği rollere uymadıkları için dışa atılan kimlikler namussallaştırılmaktadır. Namusla ilgili sayılan konular, iğrenilen ya da korkulan hallere büründürülerek bu dışa atmalar kolaylaştırılmaktadır (Mutluer, 2008: 22). Örneğin, evlenmemiş kadınları ifade etmek için “kız” kavramı kullanılmakta; aksi bir kullanım ayıplanmaktadır. Bu durumda, bedenin sınırını ihlal eden cinsellik dışa atılmış olmaktadır. Erkek egemen iktidar, bu namussallaştırma yoluyla diğer bedeni dışa atmakta, ötekileştirmektedir. Cinsiyet halleri, cinselliğin, cinsiyetin, yasağın kesişme noktalarını oluşturmaktadır.

Ulus-devletin kadınlığı ve erkekliği nasıl kurguladığını gösterecek tipik bir örnek de ders kitaplarından çıkarsanabilir. Örneğin, kadınlığın temel unsuru ders kitaplarında annelik olarak öne çıkarılmaktadır. Kitaplarda çocuk doğurma ve bakma, kadın olmanın biyolojik öngerekliliği olarak sunulmaktadır. Bu durum, aynı zamanda ev kadınlığının rasyonelleştirilme çabası olarak yorumlanabilir. Ders kitapları, erkekliği ise hegemonik erkeklik olarak kurmaktadır. Erkek ailenin patriarkı rolünü üstlenir, makro seviyede ise ulus devlet düzeninin temelini oluşturur (Kancı, 2008: 92).

Erkekliğin sınırları babalık nosyonu, ekonomik üretkenlik, entelektüel veya fiziki güç ve askerlik hizmeti ekseninde çizilmektedir. Bu durum, diğer erkeklikleri yadsımadan hegemonik erkeklik biçimlerine bağlamayı hedefler. Erkek, ailesinde ataerkil sistemin üretkenliğini ve devamlılığını sağlamak zorundadır. Çalışmak, onun en temel görevidir. Disiplinli, çalışkan ve verimli olmak zorundadır. Eğitilmiş ve aydınlanmış olmak zorundadır. Erkek kendisi modern ve medeni olduğu gibi, etrafını da “medenileştirme” misyonuyla yüklenmiştir (Kancı, 2008: 94).

Ulus devlet, erkeklik temelli bir cumhuriyet ahlakı oluşturmaya çalışmaktadır. Şehirli ve medeni erkeklik tiplerinin yanı sıra, kitaplarda fedakâr emekçi erkeklikler de kurgulanmaktadır. Bu adamlar, erkek gibi kalbi olan, fedakâr ve cefakâr babalardır. İyi eğitilmiş olmayabilirler; ancak akılcı davranırlar, iradelerine hâkimdirler. Bu erkekler, genellikle köylü, çiftçi ya da işçidir. Bunlar, vatanın ve kadınların koruyucusu olarak kahramanlaştırılırlar (Kancı, 2008: 94).

Kitaplarda, erkeksi niteliği olmadığı düşünülen hasta, zayıf bedenli ya da heteroseksüel olmayan erkekler neredeyse kaybolmuşlardır. Bu erkekler, görünmeyen erkeklerdir. Çalışmaz, işlerini doğru düzgün yapmaz ya da aylak roller oynarlar. Bu karakterler, ülkelerini ve milletlerini sevmezler; hatta gerektiğinde ihanet içerisinde olmaktan da çekinmezler. Özellikle, son dönem Osmanlı padişahlarının ayyaş, aylak ve disiplinsiz portreler olarak sunulması şaşırtıcı değildir. Bu kişiler, akıl sağlıkları yerinde olmayan ve ihanet içinde olan kişiler olarak resmedilirler (Kancı, 2008: 94).

Biricik'e göre, Türkiye'de özne erkek konumunda olmak için sadece biyolojik olarak erkek olmak yeterli değildir. Başka bazı gereklilikleri de vardır. Bu gereklilikler: *“İlk erkeklik sınavını verirken erkek adam gibi ağlamadan sünnet olmayı, milli olurken ter dökmeden kaleye gol atmayı ve sonrasında da bu başarıyı gururla sürdürmeyi, askerlik çağı geldiğinde vatan borcunu geri ödemeyi ve askerlik sonrası çekirdek aileyi kurarken de hem ekmeğini taştan çıkaran erkek hem de vefalı baba olmayı gerektirir”* (Biricik, 2008: 232). Bu süreçte, erkek nasıl “adam gibi” olmayı öğreniyorsa kadına da “karı” gibi olmak öğretilmiştir.

Askerlik, Türkiye'de erkekliğin kurgulanması ve doğru askerlik biçiminin yaşanması açısından çarpıcı bir durum oluşturmaktadır. Biricik, eşcinsel olmaları nedeniyle askerlik yapmak istemeyen erkeklerle yaptıkları görüşmelerde, bu kişilerin Türkiye'de sosyal hizmetli olarak askerlik yapma hakları olsaydı ya da vicdani ret hakları tanınmış olsaydı bu uygulamaları seçeceklerini özellikle belirttiklerini vurgulamaktadır. Bu durum, eşcinsel bireylerin askerlik sürecinde kendilerine yönelecek doğrudan şiddetten korkmalarından kaynaklanmaktadır (Biricik, 2008: 232). Modern orduların ortaya çıkışıyla birlikte gelişen zorunlu askerlik uygulaması erkekliğin toplumdaki en somut tezahürü olarak görülmektedir. Özellikle, erkeklerin askere giderken karşılaştıkları ritüeller bunun en tipik örneğini oluşturmaktadır. Askerlik görevini ifa etmek istemeyenler ise, türlü toplumsal yaptırımlarla karşılaşabilirler. Ayıplanma, kınanma, evliliğin önünde; hatta işe girmede bir engel oluşturması, toplumun erkek egemen değerlerle donanışını örneklemektedir (Biricik, 2008: 232).

SONUÇ

Sonuç olarak, erkeklik çalışmaları sosyal bilimler alanına 1960'lı yıllardan sonra kültür çalışmaları alanının gelişmesiyle girmiştir. 1970'li yıllarda Amerikan toplumunda, Amerikan'ın Vietnam Savaşı sürecinde erkeklik, hegemonik ve geleneksel erkeklik değerleriyle donanmıştır. 1990'lı yıllar ve feminizmin hızlı gelişimi ise, erkeklik

çalışmalarının “Profeminist” bir perspektifle yeniden ele alındığı bir dönemdir. Türkiye’de erkeklik çalışmaları, 2000’li yıllardan itibaren hız kazanmış, farklı erkeklik çalışmaları içerisinde farklı grup ve örgütlenmeler kurulmuş, akademik alanda da yeni çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Kuramsal olarak bakıldığında, erkeklik çalışmaları ilk aşamada tıpkı feminizm gibi ataerkil sistemin yapısal sorunları üzerine odaklanmıştır. Bu sistem, kadını erkeğin ötekisi ve ikincil cinsiyet olarak kurarken erkekleri üstün cinsiyet rolleriyle donatmaktadır. Bu kavrama ek olarak, feminist kuramın zenginleşmesiyle toplumsal cinsiyet kavramı formüle edilmiş, erkeklik çalışmaları bu alana ilişkin de çalışmalarda bulunmuştur. Erkeklik çalışmaları, erkekliğin de tıpkı kadınlık gibi toplumsal cinsiyetçi bir belirlenim olduğu tespitinden hareketle; aslında üstünlük gibi görülen mağduriyetlere odaklanmıştır. Disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak gelişen erkeklik çalışmaları, “hegemonik” ve “geleneksel” erkekliği tartışmaktadır. Bu tartışma, modern ve post modern dönemlerde erkeklikten beklenen davranış kodlarını da araştırma konusu yapmaktadır. Bu dönemlere uygun olarak erkeklerden beklenen davranış ve eylemler, çalışmalarda sıklıkla eleştirilmektedir.

“Erkek kurtuluşçu”, “erkekçilik” gibi birçok farklı akım, erkeklik çalışmalarını kuramsal düzeyde zenginleştirmektedir. Son tahlilde, erkeklik çalışmaları başlangıçta ataerkil sistemle birlikte, feminist çalışmalara da erkekliği eleştirdiği için mesafe almıştır. Ancak çalışmaların olgunlaşmasıyla birlikte, hem feminizm hem erkeklik çalışmaları alanı ortak eleştirisini ataerkiye yöneltmiştir. Sonuç olarak, hem kadınların hem erkeklerin kurtuluşu özgür bir toplumun inşasında temel rol oynamaktadır. Bu nedenle, feminist çalışmalar ve erkeklik çalışmaları erkeklerin ve kadınların özgür yurttaşlar olarak kendilerini ifade etmelerinin ve eşit yurttaşlardan oluşan özgür bir toplum idealinin harcını birlikte karmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, G. (2002). "Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru", *Praksis*, (8), 255-306.
- Acar-Savran, G. (2009). *Beden Emek Tarih*, İstanbul: Kanat Kitap.
- Baird, V. (2004). *Cinsel Çeşitlilik: Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller*, (Çev: H. Doğan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Biricik, A. (2008). "Erkek Adam Ezberini Bozmak Üzerine: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Resmi Söylem Üzerinden Kurgulanması", N. Mutluer, (Der.). *Cinsiyet Halleri* içinde (ss. 232-247). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*, (Çev: B. Yılmaz), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bozdemir, N. ve Özcan, S. (2011). "Cinselliğe ve Cinsel Sağlığa Genel Bakış". *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 5(4), 37-41.
- Bozok, M. (2009). "Erkeklik İncelemeleri Alanındaki Başlıca Kuram ve Yaklaşımların Sosyalist Feminist Bir Eleştirisine Doğru" (ss. 430-446), *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Kitabı*, Aydın.
- Cumhuriyet Gazetesi (03.12.2012). Erkekler Erkekliklerini Sorguluyor, (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/387888/Erkekler_erkekliklerini_sorguluyor.html)
- Demren, Ç. (2008). "Kadınlık Dolayısıyla Erkeklik Öznelliği". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 73-92.
- Engels, F. (2010). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, (Çev: K. Somer), Ankara: Sol Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*, (Çev: I. Ergüden ve O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gedik, H. B. (2011). "Feminist Hareketler", B. Kartal ve B. Kümbetoğlu (Der.). *Yeni Toplumsal Hareketler* içinde (ss.106-122). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gelgeç Bakacak, A. (2009). "Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (44), 627-638.
- Gökırmak, M. (2012). "Siyasal Yabancılaşma ve Yeni Toplumsal Hareketler", A. Y. Sarıbay (Der.). *Siyaset Sosyolojisi* içinde (ss.163-179). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kancı, T. (2008). "Cumhuriyetin İlk Yıllarından Bugünlere Ders Kitaplarında Kadınlık ve Erkeklik Kurguları", N. Mutluer (Der.). *Cinsiyet Halleri* içinde (ss.88-103). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kandiyoti, D. ve Bora, A. (1997). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kepekçi, E. (2012). "Hegemonik Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü?". *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 59-86.
- Marks, K., Engels, F. ve Lenin, V. I. (1996). *Kadın ve Marksizm*, İstanbul: Sorun Yayınları.
- Mutluer, N. (2008). *Cinsiyet Halleri*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Mutluer, Nil. (01.01.2012). Türkiye’de Cinsiyet Hallerinin Sınırları: Namussallaştırma, (http://www.spod.org.tr/turkce/wp-content/uploads/2012/04/nil-mutluer_makale.pdf)
- Oktan, A. (2008). "Türk Sinemasında Hegemonik Erkeklikten Erkeklik Krizine: Yazı Tura ve Erkeklik Bunalımının Sınırları". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 152-166.
- Öztürk, M. (2000). "Ataerki: Bir Kavramın Yeniden İnşası Eski Ataerkiden Ataerkil Kapitalizme". *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 38(10), 72-115.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Şan, M. K. ve Hira, İ. (2012). "Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi". *Sosyoloji Yazıları I*, 324-340.

Türk Dil Kurumu (10.11.2019), <https://sozluk.gov.tr/?kelime>

Uçan, G. (2012). “Post-Modern Erkek(lik)”. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 262-269.